

Мазяр О. В. Ситуаційні чинники становлення індивідуальності. *Тези XXXIII науково-практичної міжвузівської конференції, присвячена Дню університету* (Житомир, 18-19 березня 2008 р.). Житомир : ЖДТУ, 2008. С. 205.

Мазяр О.В., ст. викл.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

СИТУАЦІЙНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Традиційний формальний підхід до вивчення індивідуальності людини визначається складною структурою індивідуально-типологічних особливостей, що вибудовуються за ієрархічними принципами, координуються за принципом оптимальності і компенсації, інтегруються за принципом адаптивності і результативності і, нарешті, стабілізуються за принципом ізоморфності. Процес індивідуалізації послідовно складається з концентрації психічного матеріалу та його подальшої диференціації. Якщо концентрація забезпечує процес накопичення ще слабо систематизованого життєвого та професійного досвіду, то вже процес диференціації досвіду визначається рефлексивними можливостями суб'єкта і його вміннями стабілізувати ефективні стратегії взаємодії з зовнішнім світом.

Не заперечуючи ролі конституційного (темпераментального) фактору у формуванні індивідуальності, формальний підхід визначає в якості домінуючого соціального фактор (оточуюче середовище). Під соціальним фактором розуміють передовсім сугестивний вплив на індивіда з боку референтного оточення і наслідування (імітація) як реакція на нього. Проте дія соціального

чинника є неоднозначною: за певних обставин він забезпечує наслідувальний ефект, а в інших випадках отримує зворотну реакцію – контрсугестію, коли соціалізація не тільки не відбувається, а й руйнується вже набутий рівень соціальної інтеграції.

Очевидно, що суть проблеми соціальної дезадаптації криється якраз у специфічних соціальних умовах розвитку індивіда. Тому під соціальним фактором слід розуміти не стільки його змістове наповнення (формування конкретного типу характеру, розвиток здібностей чи стилю діяльності), скільки соціальну форму взаємодії. Остання являє собою унікальну конфігурацію зовнішніх і внутрішніх сил, які певним чином обмежують особистість рамками суб'єктних можливостей. Ситуація як просторово-часова одиниця аналізу суб'єктної взаємодії задає певну конфігурацію особистісних рис і цінностей для реалізації локальної життєвої мети. Проте «заданість» цієї конфігурації – цілком справа суб'єкта, що на свій лад витлумачує соціальні стимули. Ситуація значною мірою – це суб'єктивний продукт, а значить суб'єкт, хоча й значною мірою несвідомо, визначає міцність ситуаційних бар'єрів (часто вони є ілюзорно-невротичними), перспективи (часом нереалістичні) і розвиток ситуації. Ситуація як суб'єктивна форма соціально-особистісного буття стає майданчиком постійного розвитку індивідуальності. Саме різноманітність ситуацій, де сполучається густа павутина соціальних стимулів і безперервна динаміка особистісних смислів, породжує безліч унікальних комбінацій індивідуальності.

Вивчення ситуаційного чинника формування людської індивідуальності дозволяє встановити дійсні регуляційні механізми поведінки та діяльності людини. Фактично життєва ситуація є потужним автономним чинником зміни індивідуальності суб'єкта, оскільки 1) щоразу заново визначає ієрархію особистісних рис і

цінностей суб'єкта; 2) особистісні риси і цінності координуються за новими ситуаційними орієнтирами; 3) створює унікальну єдність особистісних рис і цінностей; 4) ця єдність (гештальт) набуває певного ступеня інваріантності, що згодом складає осердя особистості.

Проблема людської індивідуальності полягає в тому, що утворена структура особистості набуває ригідних ознак і застосовується в різноманітних ситуаціях, що може створювати проблеми дезадаптації, утрудненої інтеграції і невротичності. Дезадаптований суб'єкт має інваріантну ієрархію цінностей, яку не бажає змінювати у змінній соціальній ситуації. Невротичний суб'єкт виснажує себе тим, що його цінності перебувають у загострено суперечливих відносинах, і будь-яка ситуація стає полем їх конфлікту. Адекватний суб'єкт завжди є спонтанним, виявляє виважений рівень пластичності і намагається в кожній значимій ситуації вибудувати оригінальну ізоморфну конфігурацію своєї індивідуальності.